

De Schommel

Een vriendschap die de tijd trotseert

*Zolang namen genoemd blijven worden,
zijn mensen niet vergeten*

Vera Oor

Coverfoto: Vera Oor

Pentekeningen: T.C. Oor

Afbeeldingen op pagina 5, 19, 50, 84, 93, 115, 133, 147: Vera Oor

Afbeeldingen op pagina 10, 15, 37, 45, 54, 58, 61, 64, 74, 99, 167,
174, 176, 189, 192: Regionaal Archief Nijmegen

Schrijver: Vera Oor

Coverontwerp: Vera Oor

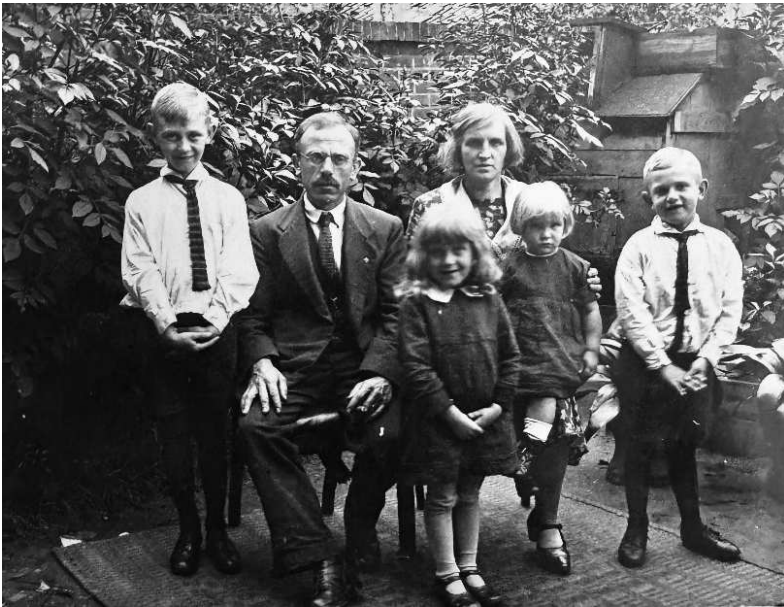
ISBN: 9789403803012

© Vera Oor

Voorwoord

Hoe vaak hoorde ik om me heen: 'Dit had ik weleens willen weten of vragen. Maar dat kan nu niet meer.'

Mijn moeder had enkele pagina's met jeugdherinneringen geschreven. Ze vertelde me weleens in wat voor een warm gezin ze was opgegroeid, welke scholen ze had bezocht en hoe ze de opening van de Waalbrug meegemaakt had. Er was veel wat ze niet had verteld of waar ik, achteraf gezien, te weinig aandacht aan heb besteed. Waarom heb ik nooit doorgevraagd? Wat deed dit alles met haar in die tijd? Hoe ervaaarde ze als jong meisje de oorlog? Hoe vond zij het om in Nijmegen te wonen? Hoe vierde ze Sinterklaas of Kerst?

Frans, vader Ben, Ans, moeder Nellie, Tonny, Wim

Er speelden meer vragen op in februari 2024. Ik woonde toen de herdenking van het bombardement op Nijmegen bij. Lichtherinneringen werden op gebouwen geprojecteerd. Ik stond onderaan de Stevenstoren en hoorde het gebulder van de vliegtuigen boven me, vergezeld van het geloei van luchtalarm en het luiden van de kerkklokken.

De vrije tijd die ik kreeg door mijn vroegpensioen in 2023, heb ik ten volle uitgebuit om van de hoge duikplank het verleden in te duiken: het verleden van mijn moeder. De vergeelde pagina's met haar herinneringen zijn voor mij het uitgangspunt geweest om me te verdiepen in het tijdsbeeld van toen in Nijmegen.

In een paar zinnen schreef ze over een dag in 1932: "Op vierjarige leeftijd kreeg ik een speelgoedhondje op de kermis..."

Ik wilde deze herinnering in een verhaal verweven, in een hoofdstuk. Hoe zag een kermis eruit, was die op loopafstand van haar huis, hoe oud waren haar broers en zus toen en welke kleding droeg ze? Allemaal vragen rondom die paar zinnen. Het werd bijna een verslaving voor me om steeds meer uit te pluizen. Ik dook archieven in, vlooidde het internet uit, ik heb interviews geluisterd, boeken gelezen en lezingen bezocht. Meerdere locaties in Nijmegen heb ik bekeken. Hoe meer ik over die tijd las en over het Nijmegen van toen, hoe meer ik me kon inleven in de belevingswereld van een kind in die tijd.

Zo ontstonden de verhalen waarin ik fictie combineerde met geschiedenis en een stuk levensgeschiedenis. De namen van Tonny en haar familieleden komen overeen met de werkelijke personen, overige namen heb ik om privacyredenen aangepast.

In welke vorm wilde ik dit alles gieten? Al snel wist ik dat ik in 1932 zou starten en wilde eindigen bij het bombardement in 1944. Daarnaast vond ik het belangrijk om een link te leggen tussen heden en verleden.

Een kennismaking bij het monument “De Schommel” was een optie. Een ontmoeting met mijn moeder? Dit was natuurlijk niet mogelijk; zij was er niet meer. Bovendien vond ik het ook een vreemd idee om te doen alsof ik degene was aan wie ze haar levensverhaal vertelde.

De ik-figuur in de Proloog gaat het gesprek aan met een vrouw, Tonny, die ze ontmoet bij het monument. In wat Tonny vertelt, zijn enkele herinneringen van mijn moeder verwerkt.

Wat begon als een verhaal voor mezelf, groeide uit tot een boek.

Nadat ik enkele mensen had gevraagd om proeflezer te zijn van (een deel van de) hoofdstukken, bleek dat de verhalen gewaardeerd werden. Mensen van mijn leeftijd, of jonger, kwamen hierdoor meer te weten over het tijdsbeeld in de periode waarin hun moeder of oma jong was geweest. Anderen lazen feiten over wat er in Nijmegen gebeurde in crisistijd en tijdens de oorlog. Overlevenden van het bombardement gaven aan dat de beschrijvingen van deze periode herkenning opriepen en hen raakten.

De mooiste complimenten die ik heb gekregen: “Ik kan overal uit opmaken, dat je je echt verdiept hebt in de hele geschiedenis”, en “Het lijkt wel of je er zelf bij bent geweest”.

Tegenwoordig kijk ik op een andere manier naar Nijmegen. Ik herken straatnamen waarvan ik voorheen het bestaan niet eens wist, ik zie gevels, ik kom op locaties die ooit (anders) bebouwd waren. De intensiteit waarmee ik alles heb uitgeplozen, leidt er af en toe wel toe dat ik me moet realiseren dat ik niet als een kind van toen door Nijmegen loop, maar als mezelf.

Dankwoord

Uiteraard mag hier een woord van dank niet ontbreken voor allen die mij hebben geholpen om de uitgave van dit boek mogelijk te maken.

Mijn proeflezers die eerdere of latere versies hebben gelezen en mij hun mening gaven, maar die ook onduidelijkheden benoemden, waarmee ik aan de slag moest: Marthy, Tini, Carla, Ellen, Betty, Fons en Francina.

Twee dames, Ria en Trees, die het bombardement overleefd hebben en van wie ik heel graag hun mening wilde horen. Herkennen zij het tijdsbeeld, herkennen zij de beschrijving van Nijmegen?

Ingrid, Maria en Floor die mij geholpen hebben bij het redigeren, schrijven, herschrijven en nog eens herschrijven. Hoe zou het er zonder hun hulp uit hebben gezien?

Richard en Marco, die de historische feiten en locaties die genoemd of beschreven zijn, gecheckt hebben.

Henk Visch, beeldhouwer (1950), de ontwerper en maker van monument “De Schommel”, die toestemming heeft gegeven om een foto van een deel van het monument te gebruiken voor de cover. www.henkvisch.nl

Proloog

Onder de overhangende takken van een van de kastanjabomen zit de bejaarde, broos uitziende dame, wat verloren op haar rollator met de rug naar het winkelend publiek. Ze trekt mijn aandacht.

'Mevrouw? Gaat het goed met u?' vraag ik.

Ik ga naast haar staan en kijk opzij naar het smalle, bleke gezicht. Een grijs plukje haar piept onder de rand van de gebreide muts uit. Haar verkleumde handen houdt ze in elkaar geklemd in haar schoot. Ze wordt zich bewust van mijn aanwezigheid en kijkt me aan met haar grijsblauwe ogen.

'Dag,' zegt ze aarzelend en zoekt in haar jaszak naar een zakdoek. Ze snuit haar neus en veegt steeds een traan weg. 'Ja, het gaat wel hoor. Dank u wel.'

Ik besluit nog even te blijven.

'Bent u hier voor het monument?' vraag ik en werp een blik op het kunstwerk. Het staat in het midden van een verhoogd ovaalvormig grasperk, omzoomd door een laag, ijzeren hekwerk.

'Ja, De Schommel,' antwoordt ze zacht.

Ik ken het verhaal dat ten grondslag ligt aan dit monument: opgericht ter nagedachtenis aan bijna 800 burgerslachtoffers. Slachtoffers van het oorlogsgeweld in WOII. Op 22 februari 1944 zijn zij gesneuveld bij een bombardement op het centrum van Nijmegen. Op deze locatie lag de speelplaats van een kleuterschool waarvan vierentwintig leerlingen en acht nonnen zijn omgekomen. Het kunstwerk is een metershoge, ijzeren schommel, hangend aan kettingen. De schommel hangt stil.

'Heeft u het meegemaakt, het bombardement?'

'Ja. Ik was vijftien jaar. Het komt steeds vaker in mijn herinnering: de mensen die het niet overleefd hebben en die niet de kans hebben gehad oud te worden.'

Monument "De Schommel"

Even lijkt het alsof de vrouw zich terugtrekt in zichzelf. Ze kijkt me belangstellend aan. 'Jij bent nog jong, die oorlog heb je niet meegemaakt. Wees er maar dankbaar voor.'

Ik knik. 'Ik heb er veel over gehoord van mijn overleden ouders.'

Ik wil nog geen afscheid nemen. Ik stel me aan haar voor en vraag: 'U moet inmiddels door en door koud zijn geworden. Mag ik u iets warm te drinken aanbieden, koffie of zo?'

'Ik ben Tonny. Wat aardig, heel graag. Ja, ik ben koud geworden.'

Ik pak haar uitgestoken hand aan. 'Hier dichtbij is een kleine gelegenheid, waar het op dit moment van de dag altijd rustig is.'

Tonny loopt naast me, een hoofd kleiner dan ik. Ik pas mijn stappen aan en samen lopen we naar een oud café.

De behaaglijke warmte verwelkomt ons bij binnenkomst. Achterin is één tafeltje bezet door een jong stel, de overige zes tafeltjes zijn vrij. We trekken onze jas uit en hangen die op. Vrijwel op hetzelfde moment duwen we onze handen in het haar, om het terug in model te brengen: Tonny grijs, dun haar en ik een bos donkere krullen die zich moeilijk laat bedwingen. We kijken elkaar glimlachend aan en nemen plaats aan een tafeltje bij het raam.

Nadat we koffie besteld hebben, zeg ik: 'Ik ben geïnteresseerd in deze periode van de historie van Nijmegen en heb er al veel over gelezen. Verhalen uit en over die tijd wil ik graag horen. Ik wil meer te weten komen over de periode dat mijn moeder een kind was. Zij heeft de oorlog en het bombardement op Nijmegen meegemaakt en ik denk dat ze ongeveer dezelfde leeftijd had als u in die tijd. Ze heeft erover verteld, maar nu realiseer ik me pas hoe weinig ik eigenlijk weet over haar leven toen. Ik kan het niet meer vragen. Zij is enkele jaren geleden overleden.'

Tonny luistert aandachtig en uit haar ogen straalt begrip, waar ik me aan warm.

'Bestond er maar zoiets als een tijdmachine, waarmee ik zo nu dan naar mijn moeders jeugd kon reizen,' zeg ik, 'maar die mogelijkheid ligt nog ver weg.'

Tonny aarzelt. 'Als het jou kan helpen,' zegt ze, 'wil ik wel proberen om je wat te vertellen over mijn jeugd. Die is uiteraard niet hetzelfde als die van je moeder, maar er zullen zeker overeenkomsten zijn. Ik ben geboren in Nijmegen in 1928.'

'Mijn moeder ook,' zeg ik.

Tonny is een moment stil en zegt dan: 'Ik heb mijn kinderen weleens wat verteld, maar niet alles. Ik heb niets verteld over de angst die ik heb doorstaan tijdens de oorlog, niet alles over de druk die het geloof me oplegde en niets over de zwaarmoedigheid van mijn moeder.'

Het aanbod van deze wildvreemde vrouw raakt me. Tegelijkertijd lijkt ze me zo vertrouwd, alsof het mijn eigen moeder is. Een kort moment sluit ik mijn ogen, denkend aan mijn ouders.

We houden elkaars handen vast wanneer we aan de tijdreis beginnen, terug naar de jaren uit Tonny's jeugd, die zo zorgeloos begon en gaandeweg vertroebelde door de oorlog.

Het onbevangen kind

Het is 1932.

Nellie, Tonny's moeder, zit aan het notenhouten bureau tegenover de huisarts. Ze spreekt haar zorgen uit over haar dochtertje van bijna vier jaar: 'Het valt me op dat Tonny kromme beentjes heeft. Wilt u ernaar kijken?'

Tonny's ogen volgen de handen van de vreemde man in de witte jas die haar benen bevoelt. Nadat ze vervolgens enkele stapjes heeft gelopen aan de hand van haar moeder, deelt de arts zijn bevindingen: 'Het is een lichte vorm van de Engelse ziekte. Laat haar zoveel mogelijk met blote voeten in een zandbak spelen. Ze heeft ook speciaal aangemeten schoenen nodig. Dan komt het wel goed.'

De dokter geeft geen mogelijkheid meer vragen te stellen. Hij reikt haar de hand en houdt de deur voor haar open.

's Avonds lucht Nellie haar hart bij haar man Ben en verzucht: 'Wat hebben we toch een ongelukkig kind.'

Ben zegt nooit bijzonder veel en dát wat hij zegt, is weloverwogen en rustig. Dit keer reageert hij wrevelig op zijn vrouw: 'Kom op Nellie, niks aan de hand met onze poppedein. Ze is een vrolijk en lief kind, ze kan lopen. Dan maar met een beetje kromme benen. Als die dokter zegt, dat het goed voor haar is om met blote voeten in het zand te spelen, dan kómt er een zandbak.'

Enige tijd later haalt Nellie de aangepaste schoenen op en laat ze aan Tonny zien. 'Kijk, Tonny, deze schoenen zijn speciaal voor jou gemaakt. Vind je ze mooi?' vraagt ze met een zachte glimlach.

Tonny knikt. Haar ogen glinsteren terwijl ze de geur van het nieuwe leer opsnuift. De hoge schoenen met stevige veters, die ze zelf nog niet kan strikken, zijn van háár. Dit keer geen afdankertjes van Ans, haar vier jaar oudere zusje.

Nellie kijkt even weg. Ze is zorgelijk van aard, soms zelfs zwaar op de hand, hoezeer ze ook probeert dat voor de kinderen te verbergen. Tonny voelt het haarfijn aan, zoals nu. Ze schuift dichterbij, haar kleine handen vinden die van haar moeder. Zachtjes streelt ze over de huid, een gebaar dat meer zegt dan woorden. 'Ben je verdrietig om de schoentjes, mama?' fluistert ze.

Na het ontbijt loopt Tonny achter Ans aan. 'Ik wil mee.'

Ans draait zich om en knuffelt haar even. 'Dat kan niet. Ik moet naar school. Ga jij maar lekker zandtaartjes bakken.'

Tonny geniet volop van het buitenleven. Zodra het weer het toelaat, speelt ze in het zand, laat ze het door haar vingers glijden en voelt ze de korrels tussen haar tenen. Op regenachtige dagen zoekt ze haar toevlucht binnenshuis. Daar vermaakt ze zich met haar poppen of loopt ze nieuwsgierig achter haar moeder aan, in een poging te helpen met de dagelijkse werkzaamheden.

Vanaf haar geboorte in 1928 heeft zij overdag alle aandacht van moeder Nellie, want ook haar vijf jaar oudere broer Wim en de zeven jaar oudere Frans zijn naar school. Ze vertrekken eerder dan Ans omdat ze verder moeten lopen naar hun lagere school aan het Kelfkensbos.

Vandaag heeft haar moeder een verrassing voor Tonny: 'Ga je mee? We gaan ergens naar toe wat je vast en zeker leuk vindt.'

Nieuwsgierig kijkt ze omhoog. Het gebeurt zelden, dat ze samen iets buitenshuis doen, alleen de boodschappen. Opgetogen steekt ze haar armen door de mouwen van haar jasje en ze wacht, ongeduldig trappend, totdat de knopen dichtgemaakt zijn en ook haar moeder haar lange mantel heeft aangetrokken. Ze huppelt mee, de verrassing tegemoet.

Bij het grote schoolgebouw aan de Dominicanenstraat probeert Nellie een blik naar binnen te werpen. De hoge ramen verhinderen dat ze de meisjes aan hun lessenaar kan zien zitten. Ans zit op deze lagere school, die grenst aan het klooster. Aan de andere kant van het klooster, is de bewaarschool, het fröbelklasje.

Wanneer ze daarlangs lopen, wijst ze naar de speelplaats. 'Kijk, Tonny, daar is óók een zandbak.'

Tonny is meer geïnteresseerd in het doel van hun wandeling en haar nieuwsgierigheid groeit naarmate ze dichterbij het centrum van Nijmegen komen. De eerste hoge fluittonen van de stoomcarroussel bereiken hun oren. Haar ogen beginnen te stralen, terwijl ze om haar moeder heen danst en uitroept: 'Mama, gaan we naar de kermis?'

Haar moeder lacht haar toe en op dat moment prikkelt een zweem zoete geur van versgebakken wafels hun smaakpapillen. Tonny raakt alsmaar meer enthousiast van de vrolijke kermismuziek, van de vele kleuren en de mix van geuren om haar heen. Met grote ogen bekijkt ze de attracties en springt rond de fleurige en vrolijke stoomcarroussel. Ze bedelt bij haar moeder: 'Mag ik hierin? Ik wil op het paard!'

Stoomcarroussel op Kelfkensbos

Als Nellie besluit toe te geven, wordt Tonny's aandacht getrokken door een kleine speelgoedhond. Vanaf dat moment bestaat er niets anders meer dan dát. Het paard waar ze op wilde zitten, is vergeten. Op haar hurken bekijkt ze het hondje met de lieve, bruine ogen en de lange, zwarte en witte haren. Tot over haar oren verliefd!

‘Mama, ik wil deze!’ zegt ze, met glanzende ogen.

Nellie kan de blijdschap van haar dochter niet weerstaan en besluit het speelgoeddiertje te kopen. Tonny pakt de rubberen bal die erbij hoort en knijpt erin. Bij elke keer dat ze knijpt, beweegt het diertje vooruit, aangestuurd door het slangetje dat met het balletje verbonden is. Resoluut pakt haar moeder het hondje van de grond en bergt het veilig op in haar boodschappentas. ‘Het is hier veel te druk, Tonny. Straks struikelt er iemand over je hondje. Zodra we in onze straat terug zijn, mag je hem weer hebben.’

‘Ik noem hem Bello, mama.’

Ze lopen nog een kleine ronde over de kermis, maar het duurt Tonny nu allemaal te lang en ze trekt zo hard ze kan aan haar moeders hand. Ze wil haar nieuwe vriendje uitlaten.

‘Even wachten, kind,’ zegt haar moeder en ze stopt bij de kraam van de wafelbakker. ‘Ans, Wim en Frans lusten straks, als ze uit school komen, vast zo’n lekkere wafel bij de thee.’

Tonny knikt alleen maar, ze kan niet wachten om verder te lopen. Ze hurkt naast de tas, die nu even op de grond staat en ze aait zacht haar hond. Nellie rekent de wafels af en zet ze voorzichtig bij Bello. Ze pakt Tonny bij de hand en samen lopen ze verder.

Zodra ze hun straat inlopen, mag Bello bevrijd worden uit zijn donkere en naar wafels geurende verblijf. Tonny zet hem voorzichtig op de grond. Onderweg knijpt ze gestaag in het balletje om te zorgen dat hij voor haar uit blijft lopen en ze lopen richting huis, rekening houdend met het tempo van de nieuwe aanwinst. Passanten lachen om de overduidelijk trotse

eigenaresse van het huisdier, die nergens anders aandacht voor heeft.

Tonny is de rest van de dag zoet met haar nieuwe vriendje en ze wacht ongeduldig tot haar vader thuiskomt. Op het moment dat ze het openen van de poort hoort, stuift ze naar buiten en nog voordat haar vader zijn fiets in de schuur kan zetten, springt ze om hem heen en moet hij eerst haar cadeau bewonderen.

‘Pipa, kijk ik heb een hondje.’ Soms verbastert Tonny het woord papa tot pipa. Hij bekijkt en aait het hondje en ook Tonny krijgt een aai over de bol. ‘Wat een mooie hond. Heb je die van mama gekregen?’

‘Op de kermis!’ roept ze enthousiast.

Ben is allang blij dat het hier niet om een echte hond gaat. Het huis is veel te klein om naast de zes gezinsleden ook nog een hond te herbergen.

De fröbelklas

Zaterdags haalt Ben de zinken teil, die buiten aan de tuinmuur hangt, naar binnen en zet die op de stenen keukenvloer. Hij giet er koud water in, terwijl Nellie een grote ketel met water vult en die verhit op het fornuis. Zodra de stoom eraf slaat, pakt Ben de ketel en voegt de inhoud aan het koude water toe.

‘Ans, geef je mij dat stuk zeep even aan?’ vraagt haar moeder.

Daarna schaaft ze reepjes van de Sunlight zeep en klopt die op totdat een dikke, witte laag schuim ontstaat. Om beurten mogen de kinderen badderen, eerst Frans, dan Wim en dan Ans. Benjamin Tonny sluit de rij. Nellie voegt tussentijds zo nu en dan warm water toe. De witte vlokken verdwijnen meer en meer. Uiteindelijk blijft er grijsgekleurd water over door het vuil dat haar broers en zus van zich af hebben geschrobd. Het deert Tonny niet en ze spettert er lustig op los. Nadat ze er genoeg van heeft en het water te koud wordt, tilt haar moeder haar eruit.

‘Au, dat prikt,’ roept Tonny en tilt haar voet weer omhoog van de kokosmat op de vloer.

Na de stevige afdroogbeurt gloeit haar hele lijf, waarna ze in haar lange, lichtblauwe nachthemd schiet. Bijna bedtijd, maar eerst dribbelt ze nog even naar haar vader toe.

Die trekt rustig aan zijn sigaar in “vaders stoel” en kijkt vergenoegd naar zijn gezin. Hij geniet van de frisgewassen koppies van zijn kroost. Nellie volgt zijn blik en kent zijn gedachtegang. Ze is trots op haar man, die zijn leven toch maar op de rit heeft gekregen. Hij heeft er nooit veel over verteld, maar ze weet dat hij niet overweg kon met de vrouw waarmee zijn vader trouwde, nadat zijn moeder op jonge leeftijd overleed. Toen ook vader overleed, verliet Ben het ouderlijk huis en trok “de wijde wereld” in. Als jongvolwassene heeft hij leerscholen gehad bij

verschillende huisschilders, waar hij lange tijd in kosthuizen woonde. Nu verdient hij als huisschilder de kost voor zijn gezin.

‘Pipa, zingt u een liedje voor ons?’
bedelt Tonny.

Ans sluit zich erbij aan en slaat haar armen om zijn nek om hun vraag kracht bij te zetten: ‘Alstublieft?’

Ben zet de meisjes ieder op een knie en zingt: “Hop Marjanneke, stroop in ’t kanneke, laat de poppekes dansen”. Bij de laatste vier woorden hobbelen ze op en neer op zijn knieën, hikkend van het lachen.

‘En nu jullie bed in,’ zegt Nellie en dirigeert het tweetal naar boven.

Ben staat links

Op hun slaapkamer knielen ze op het kleine kleed voor de twijfelaar, waar ze samen in slapen. Tonny vouwt haar handen en buigt haar hoofd. Samen met Ans en haar moeder, zegt ze het avondgebed.

*'s Avonds als ik slapen ga
Volgen mij veertien engeltjes na
Twee aan mijn hoofdeinde
Twee aan mijn voeteneinde
Twee aan mijn rechterzijde
Twee aan mijn linkerzijde
Twee die mij dekken
Twee die mij wekken
Twee die mij wijzen naar 's Hemelsparadijzen*

Daarna kruipen de zusjes tussen de koele lakens en stopt hun moeder ze nog eens goed in. Ze geeft een warme knuffel en zegt zachtjes: 'Welterusten, lekker slapen.' Daarna doet ze het licht uit en verlaat de kamer.

'Lig eens stil. Je maakt me de hele tijd wakker,' bijt Ans haar kleine zus toe.

Tonny durft zich nauwelijks te bewegen. Ans kan af en toe zo kattig zijn! Ze kruipt in haar schulp en zegt niets. Haar hoofd zit vol met allerlei gedachten die over elkaar heen rollen. Ze kan de slaap niet vatten. In gedachten bidt ze tot de engeltjes die rondom haar bed staan en vraagt of ze haar in slaap laten vallen. De engeltjes luisteren niet. Tonny heeft het warm en haar buik maakt vreemde capriolen. Ze ligt opgerold in de foetushouding, er ontsnapt een kreun uit haar mond.

Ans draait zich naar haar toe. 'Wat is er toch? Waarom slaap je nog niet? Ben je ziek?'

'Ik heb buikpijn en ik heb het warm, Ans,' fluistert Tonny.

Ineens snapt Ans wat er aan de hand is en ze komt overeind. Ze trekt Tonny tegen zich aan en legt haar arm over de smalle schoudertjes. 'Vind je het eng om overmorgen naar school te gaan?'

Tonny knikt. 'Ja.'

Ans kan zich nog wel herinneren dat zij het ook spannend vond die eerste schooldag, ook al is ze een heel ander kind dan Tonny. Ze is zelfstandiger en kan goed van zich afbijten. Tonny is een bedeesd meisje, dat niet op de voorgrond treedt en naar vreemden verlegen is. Ze kijkt dan het liefst op haar gemak eerst de kat uit de boom. Ze kruipt nog wat dichterbij Tonny aan. Die heeft al spijt van de uitval naar haar kleine zus en ze probeert haar gerust te stellen: 'De nonnen zijn echt aardig, er is een speelplaats met een zandbak en je ziet allemaal andere kinderen.'

'Maar die ken ik helemaal niet.'

‘Dat komt vanzelf en je krijgt nieuwe vriendinnetjes. Er zitten alleen maar meisjes op de school. Maria gaat toch ook?’

‘Ja.’

Maria is het achterbuurmeisje. De tuinen van het huis van Maria en die van Tonny grenzen aan elkaar. De meisjes hebben ontdekt dat ze elkaar kunnen zien als ze de takjes van de heg opzij buigen. Ze kletsen honderduit in hun peutertaaltje. De moeders van het tweetal hebben elkaar ook leren kennen en zo nu en dan mag Maria bij Tonny in de zandbak komen spelen.

Maandagmorgen is het zover. Tonny grijpt haar moeders hand als ze samen naar de bewaarschool lopen. Ze kruipt weg achter Nellie’s rokken zodra ze de opgewonden kinderstemmen op het schoolplein hoort.

‘Hoi Tonny,’ staat Maria opeens naast haar. ‘Heb je het gezien?’ Ze wijst in de richting van twee grote zandbakken op het schoolplein. ‘We kunnen hier óók in de zandbak spelen.’

Tonny knikt alleen maar. Ze blijft naar de grond kijken en geeft geen antwoord. Nellie knipoogt naar Maria’s moeder. Het huilen staat Tonny nader dan het lachen. Er komt een vreemd gevoel in haar keel, alsof ze een te grote hap eten heeft genomen, die niet doorglijdt.

Het witte habijt en de zwarte sluier van de non maken een zacht ruisend geluid, als ze naar hen toeloopt. ‘Gaan jullie mee?’ vraagt ze en strekt haar armen uit naar Maria en Tonny.

Tonny weet dat ze nu mee moet lopen. Ze laat haar moeders hand los, maar wil die het liefst stevig vasthouden. Met trillende onderlip probeert ze haar moeder zo lang mogelijk na te kijken. Nellie zwaait nog even en draait zich om, waarbij ze haar tranen verbijt en naar huis loopt. Het zal stil zijn zonder haar altijd blij en aanhankelijke dochttertje.

Tonny is ontroostbaar. De zuster probeert van alles om haar gerust te stellen en geeft haar uiteindelijk een pop. Met haar poppenkind trekt Tonny zich stilletjes terug in een hoek van de

klas en kijkt nieuwsgierig rond. Haar ogen volgen alles wat er gebeurt. Ze ruikt iets gek. De geur in de klas kan ze niet helemaal thuisbrengen; het lijkt de boenwas die mama gebruikt, maar toch anders. Ze bekijkt de houten bankjes. Tegen een van de muren staan de lage aanrechten met fonteintjes erboven. Ans had dat al verteld en ze vertelde ook dat alle kinderen een wit schort krijgen. 'Dat moet je altijd ombinden in de klas, elke dag, zodat er geen vlekken op je kleren komen van kleurtjes en klei. Zaterdags moet je dat schort mee naar huis nemen. Dan kan mama het in het weekend uitwassen en heb je maandag weer een schoon schort om mee te nemen naar school.'

Aan het eind van de ochtend wacht Nelliee al bij het hoge, groene hek, dat moet voorkomen dat de kleuters ertussenuit piepen. Zodra Tonny haar moeder ziet, rent ze naar haar toe, haar kleine vingers stevig om de pop geklemd, die ze niet los wil laten. De zuster besluit uiteindelijk dat ze die voor één keer mee naar huis mag nemen. 's Avonds neemt ze de pop mee naar boven en geeft die in bed een plekje tussen haar en Ans in.

De volgende ochtend laat ze hem in bed liggen, in de hoop dat haar moeder er niet meer aan denkt. Dat is echter niet het geval. 'Waar is de pop, Tonny?'

Tonny mompelt: 'Boven.'

'Jij hebt zelf poppen en deze is van de school, zodat ook andere kindjes ermee kunnen spelen. Niet iedereen heeft er zelf thuis een, zoals jij. Begrijp je dat?'

Op dat moment denkt Tonny terug aan de twee meisjes in de klas die gisteren ook met de pop wilden spelen. Zij had hem niet losgelaten. Bedoelt mama die meisjes? Voor zich ziet ze de tranen in de ogen van Marieke. Tonny draait zich van haar moeder af, rent de trap op, grist de pop onder haar kussen weg en loopt ermee naar beneden om naar school te gaan.